

Herci commedie dell'arte se zprvu rekrutovali z řad ochotníků. Později však vznikaly polo-profesionální a profesionální skupiny 10–13členné. Masky, jak na původu hlavních postav (Pantalone, doktor, Zanni, Brighella, Harlekýn, Fantesca, Pulcinella, kapitán, Tartaglia, Scarameucia, milenci atd.) Dživelegov instruktivně ukázal, vznikly z poznání života, povětšinou satirickou stylizací a typizací soudobých lidí. Tyto pasáže Dživelegovy knihy, namnoze kriticky přehodnocující výzkumy a tvrzení předchozích badatelů, patří k nejzajímavějším z celé knihy.

Jedním z uměleckých prostředků commedie dell'arte bylo užití různých dialektů. Správně zdůrazňuje autor, že dialekt upevňoval lidovost commedie dell'arte, že do ní přinášel bohatství folklóru. Postavy zamilovaných kavalírů a dam hovořily však jazykem spisovným.

Commedie dell'arte neměla psaný text a pracovala podle krátkých scénářů, které podávaly syžetovou kostru hry i dějový sled jednotlivých výstupů. Improvizace herců umožňovala vyhnout se církevní i světské cenzuře.

Představení se zahajovala prologem a mívala tři dějství. Zpravidla byla zachována jednota místa a čtyřladvacetihodinové trvání děje. Mezi akty sledovali diváci interludia. Technické zařízení jeviště bylo značně dokonalé (propadla, mechanismy na zdvihání objektů).

Commedie dell'arte realizovala sverážnou syntézu umění slovesného, tanečního a hudebního. Hecr — akrobaticky obratný, výmluvný a pohotový (uměl mimo jiné hrát na kytaru a mandolinu) — byl duší dynamického představení. Commedie dell'arte nebyla však — přes malebnou a realistickou životnost — schopna zobrazit hloubku charakterů, lidských tužeb a vášní.

Ve druhé polovině 18. století, kdy se ke slovu hlásí osvícenství, nemohla už commedie dell'arte (které chyběl autorův text) plnit ideologické nároky měšťanstva a odumírala. Dživelegov sleduje působení skupin commedie dell'arte mimo území Itálie (zejména ve Francii), kde se především vyostřily rozpory komedie masek. Tento typ divadla postupně degeneroval a rostly v něm formalistické postupy. Reforma Carla Goldoniho posléze commedii dell'arte pohřbila.

Dživelegovova hodnotná kniha (v dodatcích přetiskuje také několik scénářů commedie dell'arte a přehled nejvýznamnější literatury) má sice stručnou kapitolu „Commedia dell'arte a současnost“, ale celkem vliv komedie masek na vývoj evropského divadelnictví nedoceňuje. V předmluvě ke své knize Dživelegov sice připouští, že commedie dell'arte může obohatit jednotlivými prvky živou jevištní zkušenost, ale v textu poslední kapitoly pokládá vliv commedie dell'arte na moderní divadlo za projev dekadence. Právem proto překládatel Emil Lehuta polemizuje s tímto názorem a poukazuje na to, že commedie dell'arte působila na řadu avantgardních umělců (V. Mejerchold, J. B. Vachtangov, Ch. Chaplin, J. Barrault, M. Marceau aj. — neměl tu ve výpočtu chybět J. Honzl) a že tyto umělce není možno šmahem zařazovat do oblasti tvarové exkluzivnosti a buržoazní dekadence.

Slovenský překlad Dživelegovy knihy významně rozšiřuje naši poměrně chudou literaturu z historie divadla západních zemí.

Artur Závodský

Makedonska književnost. (Uspořádal Blaže Koneski, vydala Srpska književna zadruga, Beograd 1961)

Ke konci roku 1961 vyšla v Bělehradě první větší práce z oblasti makedonské literatury, kterou uspořádal profesor university ve Skopji Blaže Koneski. Kniha je sestavena z příspěvků, studií a samostatných statí pracovníků v oboru makedonské literatury, které byly již dříve většinou publikovány. Kniha představuje tedy sborník upravených a doplněných studií, esejí a přehledů, které jsou zařazeny v chronologickém pořádku a snaží se osvětlit nejdůležitější etapy vývoje makedonské literatury.

Studie B. K o n e s k é h o. *Ochridská literární škola*, která byla již dříve publikována v časopise *Literaturen zbor*,¹ klade si za cíl vysvětlit otázku písma, šíření hlaholice a cyrilice zvláště v Makedonii. Koneski rozebírá všechny už dříve vyslovené názory² o této otázce a na jejich základě dochází k některým vlastním názorům a hypotézám. Ovšem, máme za to, že nikoli docela správně vysvětluje úlohu Ochridské školy. Ochridská škola, podle Koneského, byla ochránce cyrilometodějské hlaholické tradice na rozdíl od Preslavské školy, která rozšiřovala cyrilici. Ano, ale je třeba zdůraznit, že zavádění a rozšiřování cyrilice Preslavskou školou nebylo, podle našeho názoru, nijak v rozporu s cyrilometodějskou tradicí, jak se snaží tvrdit Koneski, nýbrž naopak. Obě školy, jedna na východním, druhá na západním konci bulharského carství, se v šíření církevněslovanské písemnosti vzájemně doplňovaly. (Jiná je ovšem otázka demokratičnosti těchto škol.)

Studie Ch. P o l e n a k o v i č e, *O makedonské lidové slovesnosti*, je nová studie, která tvoří jakési jádro celého sborníku (zaujímá celou jeho třetinu). Polenakovič³ podrobně objasňuje úlohu lidové slovesnosti při vzniku a vývoji umělecké makedonské literatury, rozebírá makedonskou lidovou lyriku, které věnuje největší část své studie, s velkou erudicí stopuje bezpečné varianty

lidové písně atd. Snaží se ze složité spleti udělat jakousi klasifikaci, odhalit inspirativní prameny. Méně se mu daří konkrétní rozbor jednotlivých lidových písní; většinou jen parafrázuje jejich obsah.

Méně místa věnuje autor neprávem makedonské lidové epice. Vždyť právě v lidových písních epických je jasnější, plnější a výraznější vyjádření touhy lidu po svobodě sociální, národnosti a politické. „Epická lidová poezie je v podstatě kronikou historických událostí.“⁴ A ještě něco. Cyklus písní o legendárním hrdinovi Kraleviči Markovi nelze považovat za čistě makedonský, přestože sídlem Kraleviče Marka byl Prilep. Písně o něm nacházíme také v srbské a bulharské lidové epice. Tento „bulharsko-srbsko-makedonský“ cyklus vznikl v době, kdy ještě nebylo možno mluvit o samostatném makedonském národě a tedy ani o samostatné makedonské literatuře. Makedonský národ, jak víme, se začal formovat teprve v druhé polovině minulého století. Velmi neúplný a ne dost dobře je zpracován výklad o revolucích písních, zvláště o písních Ilindenské epopeje.⁵ Dotýká se sice hlavních problémů a dělá srovnání na základě některých paralel s poezií jihoslovanských národů, především se srbskou, ale vcelku neúplně. Nedostatkem studie je také malá autorova pozornost ke vztahu lidové epiky a umělecké tvorby. Bylo by třeba důkladněji ukázat vliv lidové epické tvorby na krásnou literaturu, charakterizovat hranice mezi lidovou epikou, tzv. folklorismem v některých uměleckých dílech a vlastními uměleckými díly, napsanými pod jejím vlivem. Také o jazyce mluví autor velmi stručně, jen okrajově. A právě na to měl zaměřit svou pozornost a ukázat, jak makedonská lidová slovesnost vůbec byla jazykovým zdrojem, odkud čerpali všichni makedonští básníci a spisovatelé. Chybí také důkladná estetická analýza uměleckých hodnot a krásy lidové písně.

Ve srovnání s lidovou poezií je lidová prozaická slovesnost zastoupena v jeho studii jen dvěma stránkami, což může podat toliko velmi zběžný pohled. Autor mluví vlastně jen o nejčastějších motivech lidových pohádek, aniž se vůbec dotýká ostatních prozaických lidových slovesných druhů (lidové anekdoty, přísloví, pořekadla, průpovídky aj.). Mluvíme-li o lidové slovesnosti, pak nesmíme opomíjet tyto druhy lidového slovesného umění. Vždyť makedonská lidová přísloví jsou nejen jakýmsi vyjádřením filosofických názorů a moudrosti lidu, v nich je také kus tajemství jazyka, pramen lapidárního vyjádření myšlenek.

Přes všechny nedostatky je však třeba říci, že Polenakovičova práce je prvním a zatím nejdůkladnějším příspěvkem k poznání makedonské lidové slovesnosti.

Blaže K o n e s k í otiskuje ve sborníku také svou opravenou a doplněnou knížku *Makedonská literatura XIX. století*, která vyšla už před dvanácti léty.⁶ Ve velmi stručném výkladu podává tu přehled makedonské literatury minulého století. Koneskí však zapomíná na jednu velmi důležitou skutečnost, že totiž makedonská literatura 19. století se nevyvíjela samostatně, nýbrž společně s bulharskou literaturou. Nelze tedy např. Joakima Krčovského a Kirila Pečinoviče považovat jen za makedonské spisovatele. To jsou jevy, které patří jak do makedonské, tak do bulharské obrozenské literatury. (Jako později někteří jiní, např. Rajko Žinziřov, který patří kromě toho také do ruské literatury jako ruský publicista píšící o Balkánu.)

Zvláště podrobně všímá si autor makedonského jazyka. Tato problematika se vynořila na počátku druhé poloviny minulého století, kdy boj proti řeckým fanariotům a duchovenstvu (vytlačení řeckého jazyka) kladl zároveň otázku, jakým jazykem vyučovat na nově zřizovaných obecných a večerních školách a kursech. V první polovině 19. století se objevilo několik rukopisných sborníků, napsaných lidovým jazykem (lépe různými dialekty) a některé z nich dokonce řeckým písmem. Koneskí uvádí, že v šedesátých letech byla tendence vydávat učebnice psané makedonskými dialekty. V rozmezí necelých dvou desetiletí (1857—1875) vzniklo, asi 15 takových učebnic a učebních pomůcek.

„Makedonisté“ — skupina makedonské pokrokové inteligence dokonce už na konci šedesátých let žádala vytvoření samostatné makedonštiny. Ideje makedonistů nejradikálnější formuloval Georgi Pulevski ve svých slovnících, jejichž makedonská paralela je psána galičským dialektem s příměsí některých jiných makedonských nářečí (Rečnik od četiri jezika — 1873 a Rečnik od tri jezika — 1875).

Je známo, že už bratři Miladinovi chtěli napsat makedonskou gramatiku (v rodném stružském dialektu). Tyto pokusy a snahy o napsání makedonské gramatiky pokračovaly; v roce 1872 Benjamin Mačukovski dokonce inzerátem hledal předplatitele, aby mohl vydat svou gramatiku.

V další kapitole si Koneskí všímá vzniku makedonské literatury se světskou tematikou, hlavně pak rozebírá a třídí poezii K. Miladinova, R. Žinziřova (kde, bohužel, neprávem opomíná vliv ruských revolučních demokratů na jeho tvorbu s revoluční tematikou i na vytváření jeho pokrokových názorů; tradičně uvádí jen jeho styk se slavjanofily) a G. Prličeva.

Autor stručně mluví o situaci v Makedonii ke konci 19. století, kdy v Makedonii vzniká domácí buržoazie, která se snaží vymanit se z vnitřního útlaku. Tehdy v Makedonii vznikají revoluční myšlenky, které našly své vyjádření ve Vnitřní makedonské revoluční organizaci (VMRO) a které vyvrcholily Ilindenským povstáním v létě 1903.

Dobře Koneski vystihl osobnost Krste Misirkova, zakladatele makedonského spisovného jazyka. V jeho vytvoření Misirkov správně viděl nejlepší cestu, jak se vymanit z drápů balkánských hegemonistických klik, které se všemožně snažily o rozdělení a porobení Makedonie. O K. Misirkovovi mluví obsírněji v samostatné stati Vasil Iljoski, který rozebírá Misirkovovo dílo, především jeho studii *Za makedonckite raboti*,⁸ zvláště vyzdvihuje jeho vědecky formulované principy o vytvoření samostatné spisovné makedonštiny. Práce Iljoského je cenným monografickým příspěvkem k poznání Misirkovova díla.

Aleksandr Spasov uvádí Koču Racina⁹ monografickou studii a dále pak mluví ve zvláštní kapitole o poválečné makedonské poezii. Jestliže Racina představuje důkladně promyšlenou práci, pak o makedonské poválečné poezii mluví Spasov jen v nejobecnějších rysech. Vůbec se nedotýká literárních proudů a jejich představitelů, nemluví o vlivech (hlavně západních) na makedonskou poezii, jen zběžně uvádí jména některých básníků (bez konkrétního rozboru jejich tvorby).

Naproti tomu esej Dimitra Mitreva o rozvoji makedonské prózy je celistvější, s dobrým úvodem, probírá tzv. realisty a modernisty v makedonské literatuře. Ovšem pro lepší přehled o počátcích makedonské prózy neměl autor opomenout prózu R. Žinzifova,¹⁰ G. Prličeva¹¹ a zvláště K. Racina.¹² Jinak totiž vzniká dojem, že makedonská próza se začala vyvíjet až teprve po druhé světové válce.

Posledním příspěvkem ve sborníku je přehled J. Boškovského, *Makedonska dramatička tvorba*; v trochu jiné podobě už vyšel jako úvod ke knize *Makedonské drama*.¹³ Přehled Boškovského je stylově nesourodý. Místy autor mluví o dramatu příliš školským způsobem (např. o dramatu před válkou), jinde se snaží o divadelní esej. Mnohem lépe se mu podařil výklad o poválečné dramatické tvorbě.

Nakonec je třeba říci, že různí autoři, každý svým osobitým stylem, přístupem k danému tématu nezvládli danou problematiku stejně dokonale. Proto dělá kniha jako celek dojem přílišné nesourodosti.

Nehledíc k uvedeným nedostatkům je sborník prvním ucelnějším pokusem o shrnutí dosa-
vadních výsledků v oblasti makedonské literatury, který jasně svědčí o tom, že jsou síly a možnosti (a je také na čase) pro vypracování ucelených dějin makedonské literatury na vědeckých základech.

Ivan Dorovský

P O Z N Á M K Y

¹ Viz *Literaturen zbor*, 1, Skopje 1956.

² O této otázce velmi přehledně pojednává Josef Kurz ve *Slavii*, XXXI, 1, 1962, str. 66–85.

³ Viz od něho též *Stranici od makedonskata kniževnost*, Skopje 1952.

⁴ Viz IV meždunarodnyj s'jezd slavistov, materialy diskussii, t. 1, izd. AN SSSR, Moskva 1962, str. 474 (vlastní překlad).

⁵ Lepší přehled podává Kosta Čarnušanov, *Makedonski narodni pesni*, BAN, Sofija 1956. Od něho také *Makedonski revolucionerni pesni*, vydav. Politički i literaturni izdanija, 1959 (bez místa vydání).

⁶ B. Koneski, *Makedonska literatura vo 19 vek* (kratok pregled i tekstovi), Skopje 1950, 2. vydání 1952.

⁷ Viz S. A. Nikitin, *Slavjanskije komitety v Rossii v 1858–1876 gg.*, izd. Moskovskogo universiteta, 1960, str. 105.

⁸ Viz K. Misirkov, *Za makedonckite raboti*, Sofija 1903, a K. P. Misirkov, *Za makedonckite raboti*, fototipno izdanie, knigoizdatelstvo „Kočo Racin“, Skopje 1953.

⁹ Ve skutečnosti jde o úvod k 2. vydání knihy *Kočo Racin — Stichovi i proza*, Skopje 1961.

¹⁰ Viz povídku R. Žinzifova „Prošetba“ ve sb. *Bratski trud*, kn. 2, Moskva 1862, str. 38–58.

¹¹ Viz povídku G. Prličeva *O armatolos*, Athény 1860.

¹² Viz K. Racina, *Stichovi i proza*, Skopje 1961.

¹³ Viz *Makedonska drama*, Skopje 1961.

Arturo Cronia, *La fortuna del Petrarca nelle lettere e nelle arti céche dell'Ottocento*. (*Università di Padova* 1961, stran 80)

Známý italský slavista A. Cronia, autor četných komparatistických studií, soustředujících se především na českou a srbocharvátskou literaturu, věnoval již dříve pozornost tomuto tématu článkem *La fortuna del Petrarca nella letteratura céca* (*Annali della Cattedra Petrarcesca* 1932, 20 str.); jestliže však tehdy sledoval až v příliš zhuštěné zkratce Petrarkův vliv a působení na